

EKONOMIUTSKOTTETS BETÄNKANDE 7/2003 rd

Regeringens proposition om att riksdagen skall ge sitt samtycke till åtgärder genom vilka staten kan avstå från majoritetsinnehavet i Fortum Abp:s oljeaffärsverksamhet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 14 oktober 2003 en proposition om att riksdagen skall ge sitt samtycke till åtgärder genom vilka staten kan avstå från majoritetsinnehavet i Fortum Abp:s oljeaffärsverksamhet (RP 94/2003 rd) till ekonomiutskottet för beredning.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- handels- och industriminister Mauri Pekkari-
nen, direktör Markku Tapio och specialfors-
kare Pekka Kettunen, handels- och industri-
ministeriet
- lagstiftningsråd Manne Airaksinen, justitie-
ministeriet
- överdirektör Mika Purhonen och vice direk-
tör Risto Leukkunen, Försörjningsbered-
skapscentralen

- överinspektör Kari Aaltonen, Skattestyrelsen
- verkställande direktör Mikael Lilius och eko-
nomidirektör Juha Laaksonen, Fortum Abp
- enhetsdirektör Jukka Laaksovirta, Fortum
Shipping
- huvudförtroendeman Toni Laiho, Fortum Oil
and Gas Oy raffinaderiet i Borgå
- huvudförtroendeman Hannu Mykrä, Fortum
Oil and Gas Oy raffinaderiet i Nådendal
- analytiker Juha Iso-Herttua, Nordea Securi-
ties Abp
- verkställande direktör Mika Anttonen, Greeni
Oy
- ordförande Timo Vallittu, Kemiförbundet rf
- chef Pekka Sutela, Finlands Bank, Forsk-
ningsinstitutet för transitionsekonomier
- professor Kari S. Tikka
- professor Tauno Tiusanen.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår att riksdagen skall ge sitt samtycke till åtgärder som gör att staten kan avstå från sitt majoritetsinnehav i oljeaffärsverksamheten, som utgör ett av de två kärnaffärsverksamhetsområdena i koncernen Fortum Abp.

Ägarfrågorna i bolagets oljeaffärsverksamhet (Fortum Oil) skall arrangeras så att Fortum Abp

avstår från sitt nuvarande innehav på 100 procent men behåller ett betydande minoritetsinnehav, dvs. minst en tredjedel. Statens direkta innehav av aktierna i Fortum Oil kommer att utgöra en så stor andel att staten har bestämmandeinflytande i det kommande oljeaffärsverksam-

hetsbolaget när de aktier i Fortum Oil som innehas av statsbolaget Fortum Abp räknas med.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Ekonomiutskottet föreslår att propositionen godkänns.

Fortum och oljeaffärsverksamheten

Fortumkoncernens affärsverksamhet är uppdelad på Oljesektorn och El- och värmesektorn samt 11 affärsenheter. Fortum är etablerat i över 20 länder. De viktigaste affärsområdena är de nordiska länderna och de baltiska länderna. Enligt de senast publicerade nyckeltalen uppgick de föregående 12 månadernas omsättning till 11 845 miljoner euro (11 148 miljoner euro 2002) och rörelsevinsten till 1 391 miljoner euro (1 289 miljoner euro 2002). Bolagets personal var 2002 i snitt 14 053 anställda.

Finska staten äger 60,74 procent av aktierna i Fortum. De näst största aktieägarna är Folkpensionsanstalten med 1,46 procent och Ömsesidiga pensionsförsäkringsbolaget Ilmarinen med 1,24 procent. Övriga aktieägare, alltså närmast inhemska försäkringsbolag och fonder samt två städer, har alla ett innehav på under en procent. De förvaltarregistrerade aktierna utgör 21,62 procent. Fortum har sammanlagt omkring 50 300 aktieägare.

År 2002 utgjorde oljeaffärsverksamheten omkring 7 200 miljoner euro (64,6 %) av Fortumkoncernens omsättning. Samma år var rörelsevinsten 1 289 miljoner euro (1 298 miljoner euro i propositionen) och då utgjorde oljeaffärsverksamheten omkring 260 miljoner euro (20,2 %) av detta. Oljeaffärsverksamheten sysselsatte 4 300 personer (30,6 % av hela personalen i snitt).

Fortums oljerelaterade affärsverksamheter omfattar letning efter och produktion av olja och gas, råämnesupphandling för raffinaderierna, oljeraffinering, bunkring, landsvägs- och sjötransporter, hamntjänster, marknadsföring och

saluföring av produkter, samt komponent-, basolje-, smörjmedels- och flytgasrörelse. Lejonparten av produkterna säljs i Finland. De största exportmarknaderna ligger inom Östersjöområdet. Bolaget prioriterar utveckling, tillverkning och marknadsföring av miljövänliga oljeprodukter. År 2002 levererade Fortum 8,0 miljoner ton oljeprodukter i Finland och exporterade 5,2 miljoner ton. Raffinaderierna i Borgå och Nådendal har en kapacitet på ca 14 miljoner ton.

Fortum Shipping transporterar råolja, oljeprodukter och kemikalier och tillhandahåller terminaltjänster i Fredrikshamn, Sankt Petersburg, Tallinn och Riga. Fortum har 30 tankers. Bolaget äger självt sex av dem och de övriga är inhyrda med olika slags kontrakt. Nästan alla fartygen är isförstärkta och de flesta har dubbelskrov eller åtminstone delvis dubbelskrov. Tonnagets totala dräktighet är omkring en miljon ton. Tolv av fartygen seglar under finsk flagg. Fortum ser på den finska flaggen som en säkerhetsfaktor, trots att den inte är den förmånligaste. Av rederiets 700 anställda arbetar omkring 520 på fartygen. Alla dessa 520 anställda är finländare. Rederiets verksamhet är främst koncentrerad till Östersjön, Nordsjön och Nordatlanten.

Enligt ekonomiutskottet är det viktigt att Fortum och staten tillsammans har kontrollen över logistiksystemet på grund av osäkerhetsfaktorerna kring verksamhet på marknadsvillkor. Rederiet har en stark know-how på kalla förhållanden och trafik under isförhållanden. Den finska flaggen och finländska besättningen bidrar till säkra oljetransporter under svåra omständigheter.

Fortums koncernförvaltning och ledning

För koncernförvaltningen och ledningen svarar en bolagsstämma, ett förvaltningsråd, en styrelse och en verkställande direktör.

Aktieägarna utövar sin rätt att besluta i bolagets angelägenheter vid bolagsstämman. I lagen

om aktiebolag föreskrivs om de ärenden som ska beslutas på bolagsstämman. Som bolagsstämmans beslut gäller den mening, som mer än hälften av de avgivna rösterna biträtt. I vissa fall krävs minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och de aktier som är företrädade vid stämman. Kvalificerad majoritet krävs bland annat för ändring av bolagsordningen och höjning av aktiekapitalet med avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt att teckna aktier.

Enligt lagen kan det bestämmas i bolagsordningen att bolaget ska ha ett förvaltningsråd. Förvaltningsråd kan inte inrättas i bolag med litet aktiekapital. Om förvaltningsrådets sammansättning och uppgifter föreskrivs i lagen om aktiebolag. Rådet får inte ges andra uppgifter än de som nämns i lagen om aktiebolag.

Fortum Abp har ett förvaltningsråd vars uppgifter har lagts fast i bolagsordningen. Fortums förvaltningsråd har mycket omfattande befogenheter inom de gränser som lagen utstakar. För tillfället är medlemmarna tio. Dessutom finns det fyra representanter för olika personalgrupper i rådet.

Styrelsen svarar för koncernens förvaltning och organiseringen av verksamheten enligt lagstiftningen, bolagsordningen och anvisningar från bolagsstämman och förvaltningsrådet. Styrelsen har hand om den strategiska utvecklingen av bolaget och övervakningen och styrningen av bolagets affärsverksamhet. Vidare ska styrelsen fatta beslut om koncernens viktigaste verksamhetsprinciper, fastställa bolagets årliga verksamhetsplan och bokslut samt delårsrapporter, fatta beslut om betydande investeringar, bekräfta bolagets etiska värderingar och verksamhetsprinciper och följa upp efterlevnaden av dem. Fortums styrelse består av 5—7 medlemmar. Förvaltningsrådet fastställer antalet styrelsemedlemmar och väljer ordförande, vice ordförande och övriga medlemmar i styrelsen.

Verkställande direktören leder tillsammans med ledningsgruppen Fortumkoncernens affärstransaktioner enligt lagen om aktiebolag och styrelsens anvisningar. Förvaltningsrådet utnämner verkställande direktören på förslag av styrelsen.

Oljeaffärsverksamheterna till ett nytt börsbolag

Fortum har kommit till den slutsatsen att utvecklingen av oljeaffärsverksamheterna bäst kan tryggas om oljebranschens nyckelverksamheter, raffinering, marknadsföring och rederi, förs över till ett nytt självständigt bolag. Koncernens interna omstrukturering blir klar i början av 2004. Personalen flyttar över till det nya bolaget med nuvarande arbetsvillkor. Det ordnas en aktieförsäljning av aktierna i det nya bolaget och bolaget introduceras på Helsingforsbörsen. Tidpunkten för aktieförsäljningen och börsintroduktionen bestäms enligt marknadsläget.

Enligt propositionen är det meningen att Fortum Abp efter den planerade emissionen ska ha ett innehav på omkring 49 procent i det nya oljebolaget. Det anses ändamålsenligt att Fortum Abp på längre sikt ska kunna minska sitt innehav i det nya bolaget men ändå ha kvar ett betydande minoritetsinnehav. När Fortum Abp:s innehav i oljebolaget minskar under 50 procent blir staten direkt delägare i oljebolaget genom att sälja ut sina aktier i Fortum Abp inom ramen för gällande fullmakt som godkänts av riksdagen. Staten måste bevara en ägarandel på minst 50,1 procent i Fortum Abp och därmed har staten fullmakt att sälja ut omkring 10,7 procent av aktierna i bolaget. När Fortum Abp:s ägarandel i oljebolaget minskar måste statens ägarandel öka i motsvarande mån så att staten och Fortum Abp tillsammans har kvar ett majoritetsinnehav i oljebolaget, minst 50,1 procent.

Analytikernas uppskattningar av värdet på oljerörelsen varierar i betydande grad. Det skuldfria genomsnittet uppskattas till omkring 2 500 miljoner euro, dvs. 20—25 procent av värdet på Fortumkoncernen.

Ekonomiutskottet tillstyrker propositionen. Fortums båda huvudbranscher är mycket kapitalintensiva. Enligt vad Fortum uppgett för utskottet saknar bolaget resurser för att utveckla båda sina branscher och att säkra deras marknadsställning på sikt. Genom att knoppa av oljebranschen och introducera den på börsen säger sig Fortum effektivare kunna fortsätta sin strategi och koncentrera sig på den nordiska el- och

värmemarknaden och gå med i omstruktureringen av dem. Ekonomiutskottet ser det som mycket viktigt att det nya oljebolaget får en tillräckligt stark balansstruktur.

För båda huvudbranscherna är det den bästa lösningen att oljerörelsen introduceras på börsen. Det nya börsbolaget tar då över hela den nuvarande oljeraffineringen, marknadsföringen, rederiverksamheten och oljeproduktionen. Enligt Fortums ledning kommer bolagets aktier att bjudas ut till internationella investerare. Bolaget söker inte primärt någon partner. Fortums oljebransch är ett medelstort bolag jämfört med andra självständiga oljeraffinaderier i Europa.

Fortum planerar att investera totalt 500 miljoner euro 2004—2006 i att utveckla raffinaderiet i Borgå. Enligt Fortum gör de stora investeringskostnaderna att en börsintroduktion av oljerörelsen är ett villkor för att raffinaderiet i Borgå ska kunna utvecklas. Raffinaderiets totala kapacitet kommer att vara oförändrad, men när investeringarna är klara kommer raffinaderiet i Borgå att kunna öka förädlingen av mycket lönsamma miljövänliga produkter, inte minst svavelfritt dieselbränsle ur ännu förmånligare råolja. Investeringen betyder omkring 3 000 årsverken under byggtiden och ger omkring 100 nya bestående arbetsplatser.

Det nya bolagets förvaltning och beslutsfattande ordnas som lagen om aktiebolag och bolagsordningen föreskriver. Oljebolaget kommer med avseende på omsättningen att vara ett större bolag än de nuvarande statsbolagen. Statsbolaget Fortum Abp och staten kommer tillsammans att inneha en majoritet i bolaget i en bransch som är synnerligen viktig bland annat med tanke på den nationella försörjningsberedskapen. Utskottet anser att dessa faktorer utgör ett särskilt motiv för att inrätta ett förvaltningsråd inte bara i Fortum Abp utan också i det nya oljebolaget.

Utövande av statens delägar rätt

Om utövande av statens delägar rätt föreskrivs i lagen om utövande av statens delägar rätt i vissa aktiebolag som bedriver ekonomisk verksamhet. Med statsbolag avses i lagen aktiebolag där

staten har bestämmanderätt som grundar sig på statens direkta aktieinnehav. Med bestämmanderätt avses i sin tur den andel av aktieinnehavet som medför mera än hälften av det sammanlagda röstetalet för bolagets alla aktier. Lagen definierar också kvalificerad majoritet (minst två tredjedelar av aktierna och rösterna) och kvalificerad minoritet (minst en tredjedel av aktierna och rösterna). Statens interna beslutsförfarande vid ägararrangemang regleras i lagen.

Om ett i lagen avsett aktiearrangemang medför förlust av statens bestämmanderätt eller den rätt som bygger på kvalificerad majoritet eller, i något annat bolag än ett statsbolag, att innehav av kvalificerad minoritet går förlorad, krävs för de åtgärder som staten ska vidta i samband med arrangemanget att riksdagen ger sitt samtycke. I lagen föreskrivs om statsrådets befogenheter när det gäller utövande av delägar rätt i andra fall. Om befogenheterna för statsrådets allmänna sammanträde och de ärenden som faller under ministeriernas behörighet samt bland annat om finanspolitiska ministerutskottet föreskrivs i lagen om statsrådet och reglementet för statsrådet.

Enligt reglementet för statsrådet hör till handels- och industriministeriets ansvarsområde statsbolagens allmänna ägarpolitik samt deras ägarstyrning och ägartillsyn till den del de inte faller inom något annat ministeriums behörighet. Statens ägande i Fortum administreras av handels- och industriministeriet. Bestämmelserna om de ärenden som förberedelsevis ska behandlas i finanspolitiska ministerutskottet är mycket generella. Det beror i mycket stor utsträckning på den behöriga ministerns prövning om ärenden som gäller statens aktieinnehav tas upp i finanspolitiska ministerutskottet eller inte. Ett ärende som ska avgöras i ett ministerium kan i enskilda fall hänskjutas till statsrådets allmänna sammanträde, om det anses så vittsyftande eller principiellt viktigt att det måste avgöras vid allmänt sammanträde. Beslut om hänskjutande fattas vid statsrådets allmänna sammanträde på förslag av statsministern eller den behöriga ministern.

Den s.k. statsbolagslagen gäller bara utövande av delägar rätt som grundar sig på statens di-

rekta aktieinnehav. Lagen gäller bland annat inte statsbolags dotterbolag.

Staten har ett majoritetsinnehav i Fortum Abp och dess innehav får inte sjunka under detta utan riksdagens samtycke. I initialfasen är det meningen att Fortum Abp ska inneha omkring 49 procent av aktierna i det nya oljebolaget.

Staten blir direkt delägare i oljebolaget genom att Fortum Abp och staten tillsammans behåller bestämmanderätten i oljebolaget. Om Fortum Abp:s ägarandel minskar ökar statens ägarandel i motsvarande mån så att staten och Fortum Abp fortfarande har kvar bestämmanderätten. Staten utövar bestämmanderätten i det nya bolaget genom sitt direkta innehav och indirekt genom Fortum Abp som dess majoritetsägare. Eftersom staten inte kan utfärda rättsligt bindande föreskrifter om enskilda beslut för Fortum Abp:s organ måste det ses till när det nya bolaget grundas att det i Fortum Abp:s bolagsordning tas in en bestämmelse eller något annat sätt som aktiebolags- och värdepappersmarknadslagstiftningen tillåter att statens bestämmanderätt tillsammans med Fortum Abp kan säkras. Detta måste ske så att det inte bryter mot lagstiftningen om aktiebolag och värdepappersmarknaden.

Försörjningsberedskapen

Genom lagstiftning och internationella överenskommelser tryggas bland annat tillgången till oljeprodukter vid störningar i utrikeshandeln. Enligt uppgift till ekonomiutskottet har utsikterna för att kunna trygga försörjningsberedskapen i fråga om oljeprodukter förändrats avsevärt på 1990-talet. Den inhemska oljeförädlingens betydelse för försörjningsberedskapen har minskat men den spelar fortfarande en viktig roll. Finland har gått med i ett internationellt krisberedskapsprogram för oljeförsörjningen som garanterar tillgången på olja vid energikriser förutsatt att transporterna fungerar. Utskottet har fått försäkringar om att bolaget inte tänker avstå från rederiverksamheten. Medlemskapet i Europeiska unionen har för sin del minskat riskerna kring energiförsörjningen.

Enligt lagen om tryggnad av försörjningsberedskapen fastställer statsrådet beredskapsnivån. Utifrån ett beslut 2002 ska en beredskap motsvarande fem månaders konsumtion upprätthållas i fråga om importerat bränsle. Vår beredskapsnivå motsvarar genomsnittet för IEA-länderna.

Slutsatser

Genom uppspjälkning av Fortums el- och värmebransch samt oljebranschen skapas två ledande nordiska bolag inom var sitt område. De förväntas intressera investerare och inverka positivt på ägarvärdet. Genom börsintroduktion av oljeaffärsverksamheterna möjliggörs en investering på 500 miljoner euro i raffinaderiet i Borgå, vilket förbättrar raffinaderiets lönsamhet och konkurrenskraft. Tack vare denna lösning kan Fortum koncentrera sig ännu effektivare på den nordiska el- och värmemarknaden.

Ekonomiutskottet anser att tillgången på råämnen, förnödenheter och produkter som är absolut nödvändiga för att garantera befolkningens försörjning och produktionsverksamheten absolut bör tryggas i händelse av störningar. För försörjningsberedskapen spelar rederiet, som kommer att föras över till det nya oljebolaget, en central roll. Därför är det motiverat att staten tillsammans med Fortum Abp har kvar bestämmanderätten också i det nya börsintroducerade oljebolaget. Bestämmanderätten, över hälften av de sammanräknade röster som alla aktier i bolaget berättigar till, måste säkras genom bestämmelser i bolagsordningen eller på något annat sätt som lagstiftningen tillåter.

Förslag till beslut

Med stöd av det ovan sagda föreslår ekonomiutskottet

att riksdagen beslutar ge sitt samtycke till åtgärder genom vilka staten kan avstå från sitt majoritetsinnehav i oljeaffärsverksamheten i koncernen Fortum Abp på ett sådant sätt att staten tillsammans med statsbolaget Fortum Abp kan behålla sitt bestämmandeinflytande

de, mer än hälften av det sammanlagda röstetalet för bolagets alla aktier,

över det aktiebolag som bedriver oljeaffärsverksamhet.

Helsingfors den 2 december 2003

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Jouko Skinnari /sd
vordf. Jari Leppä /cent
medl. Mikko Elo /sd (delvis)
Sari Essayah /kd (delvis)
Merikukka Forsius /gröna (delvis)
Klaus Hellberg /sd (delvis)
Reijo Kallio /sd
Esko Kiviranta /cent (delvis)
Martti Korhonen /vänst (delvis)

Miapetra Kumpula /sd (delvis)
Seppo Lahtela /cent
Jere Lahti /saml
Klaus Pentti /cent
Antti Rantakangas /cent
Martin Saarikangas /saml
Sari Sarkomaa /saml
Juhani Sjöblom /saml
ers. Matti Saarinen /sd (delvis).

Sekreterare var

utskottsråd Eelis Roikonen.